

Előjáróban, ha mégoly röviden és igencsak vázlatosan tekintve is a kérdést, le kell szögeznünk, hogy az indiánság történelme a legyőzöttek történelme. Ebből a szomorú igazságból azonban nem következik az, hogy az indiánok előtt ne állna jövő. A történelmi múlt tapasztalatai, nevezetesen a rezervátumokba kényszerítés, a földjeiktől és életmódjuktól való erőszakos megfosztásuk, s általában a kultúráik, világképük és nyelveik ellen folytatott hosszan tartó, elszánt és erőszakos politika dacára

Szűcs Balázs Péter 13

TÚL A REZERVÁTUMON

Sherman Alexie:

Junior. Egy indián naplója

képesek voltak a túlélésre. Jelenleg az Egyesült Államok területén több mint 2,5 millió állampolgár vallja magát indiánnak vagy alaszakai őslakosnak, s ha ehhez hozzávesszük a Kanada területén élőket, valamint a magukat részben indiánnak vallókat, a végeredmény, az előbbi szám közel kétszerese, aligha tekinthető elhanyagolhatónak. Most, a harmadik évezredben, amikor már korántsem az összes indián él rezervátumban, minden nehézség ellenére is lehetőségük nyílik önmaguk, személyes és kulturális identitásuk és főleg jövőjük szabad megfogalmazására. Az önmegfogalmazáshoz, a saját szóhoz való jog evidenciáján túl a hitelesség kérdésével összefüggésben is lényeges, hogy ne csupán a külső nézőpontok, sok esetben torzító interpretációin keresztül szemléljük az indiánok életét és kultúráit. Nem pusztán arról van szó, hogy a történetírás az indián nézőpont felől közelítve egész más következtetéseket vonhat le az amerikai történelem bizonyos szakaszairól, mint más értelmezői stratégiák esetében. Az antropológiai ábrázolás, tehát a konkrét indián kultúrák vizsgálatának kérdése nyilván tovább árnyalja a kérdést, ám ennek részletes kifejtésétől eltekinthetünk. Hasonló kérdésnek tűnik példának okáért az indiánok filmekben történő ábrázolása, pontosabban az indiánreprezentáció változásának folyamata, nevezetesen az, ahogy a vadság és/vagy az egzotikum szerepét betöltő idegen szerepétől eltávolodva egyre inkább a saját legitim nézőponttal és szólammal bíró indián kerül előtérbe, s ma már a legtermészetesebb módon beszélhetünk indián alkotók olyan munkáiról, mint példának okáért a Chris Eyre rendezte 1998-as *Smoke Signals* (magyarul *Füstjelek* címmel volt látható a Sherman Alexie írásain alapuló film), vagy a 2002-es *The Business of Fancydancing*, melyet Sherman Alexie rendezett. Esetünkben speciálisabb kérdésről van szó, nevezetesen, arról, hogy a lehetséges önmegfogalmazásuk egyik különleges terepe lehet az irodalom, az irodalmi alkotás. Az észak-amerikai indián irodalom (ha

nevezhetjük így a különböző kulturális háttérrel rendelkező és eltérő törzsekhez tartozó amerikai őslakosok által alkotott irodalmi művek sokrétű halmazát), etnikai irodalomként nyilvánvalóan magában rejti annak a lehetőségét, hogy pusztán azáltal, hogy indián alkotók műveiről
14 szólunk, már létéből eredően fontosnak tartjuk a szöveget. Az észak-amerikai indián irodalom azonban már bizonyosan az irodalmi önérték alapján is számot tarthat a figyelmünkre.

Az 1966-ban született szpokén és kördalen (Spokane és Coeur d'Alene) indián író, költő és filmrendező Sherman Alexie *Junior. Egy indián naplója* című könyve ifjúsági regény, nem is akármilyen, hiszen 2007-ben megkapta a National Book Award ifjúsági irodalom kategóriájának díját. Érdemesnek látszik megjegyezni azonban, hogy az indián irodalom nem azonos az ifjúsági irodalommal, s nem volna szerencsés, ha így gondolkoznánk róla. Ahogyan fontos lehet arra is rámutatni, hogy idehaza még mindig sokkal inkább ismertek az indiánokat így vagy úgy (zömmel a történelmi múltban, tehát nem a kortárs valóságban, s zömmel külső, tehát nem indián szempontból) ábrázolni kívánó munkák, mintsem maguk az indián szerzők művei. Elengedhetetlen, hogy különbséget tegyünk az indiánok alkotta és az indiánokat valamilyen módon ábrázoló, ám nem indián szerzőktől származó művek között, habár nyilvánvalónak tűnik, hogy a helyzet ebben a kérdésben sem egészen problémamentes. A nem indián szerzők által alkotott, ám az indiánság kérdéskörével összefüggésbe hozható eltérő minőségű irodalmi művek igencsak változatos képet mutatnak. S meglehetősen lényeges különbségek fedezhetőek fel a nemes vadember toposzára építő, illetőleg a lényegesen differenciáltabb ábrázolásmóddal jellemezhető alkotások között, az indián önreprezentáció szempontjából azonban mindez másodlagos kérdésnek tűnik. Ahogy azt „indiánság, identitás és ironia” összefüggéséről szólva, Alexie egy másik kötetével, a *Menekülés* című regénnyel (Európa, 2008) kapcsolatban korábban már megfogalmaztam, az észak-amerikai indiánság önreprezentációjának, azaz az indián irodalomnak – kevés kivételtől eltekintve, s ezen kivételek egyike épp Alexie – gyakorlatilag nincs magyar fordítása, s ez minden csak nem örvendetes tény.

A könyv magyar fordításának mindenestre örülhetünk, mert valóban szórakoztató, érdekes, továbbá a multikulturalitás és a kulturális különbözőség kérdéskörének szempontjából is fontos olvasmány. A magyar cím ugyan épp a lényegét hagyja ki, nevezetesen az identitás instabil voltát. „Egy indián naplója” – olvashatjuk a magyar kiadás alcímében, mintha az indiánság adottság volna, amolyan stabil tény. Az angol cím ugyanakkor: *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian*. Azaz egy részdíós indián teljesen igaz naplója. „Egyik helyen csak félindián voltam, a másikon meg félig fehér. Mintha az lett volna a foglalkozásom, hogy indián vagyok. Igaz, csak részmunkaidőben.”

„Mi, indiánok MINDENÜNKET ELVESZÍTETTÜK. Nemcsak őseink földjét, hanem a nyelveinket, a dalainkat, a táncainkat is. De legfőképpen egymást. Csak azt tanultuk meg, milyen vesztesnek és elveszettnek lenni.” A meglehetősen beteges, s már csak emiatt sem éppen könnyű életű tizenéves fiú életében és családjában egymást érik a temetések, s hamar megtanulja, milyen érzés vesztesnek lenni a már amúgy is eleve reménytelennek tűnő közösségen belül. A fiút, akinek „rendes” neve Arnold Spirit Jr., mindenki Juniornak hívja (Alexie *Ha azt mondjuk: Phoenix, Arizona* című novellájában azt írja, hogy a rezervátumban mindenkit Juniornak hívnak). Junior történetesen szpokén indián, történetesen egy rezervátumban él Washingtonban és történetesen nem akar ott megnyomorodni. „A rezervátumokat tudniillik börtönnek szánták. Az indiánokat azért száműzték a rezervátumokba, hogy meghaljanak. Hogy szép lassan eltűnjenek a föld színéről.” Miután kicsapják a rezervátum iskolájából egy fehérek látogatta iskolába kerül (a könyv kettős ajánlása is sokatmondó: „Szülővárosaimnak, Wellpinitnek és Reardannek”), s természetesen egy fehér lányba lesz szerelmes. Mindez lehetővé teszi, hogy kontraszthatásokon keresztül ismerjük meg a kulturális különbségekből és az eltérő szociális helyzetből – azaz a rezervátumi életet erősen jellemző szegénységből – egyaránt származó alapvető feszültségeket.

Junior karikatúrákat rajzol, rengeteget olvas (kedvencei között Steinbeck és Salinger), kosárlabdázik (sikerül bekerülnie a csapatba, ráadásul új iskolájával a rezervátum iskolai csapata és korábbi legjobb barátja ellen kell játszania), mint az egy valódi amerikaihoz illik, mert mellest az is, valódi szpokén indián és valódi amerikai, mi más volna? A rezervátumbeli szegénység és az alkohol által meghatározott háttér előtt az elbeszélő kénytelen a hűség és árulás kérdésével szembeszólni. „Azt hiszik, hogy ha megpróbálsz változtatni a sorsodon, vagy ha viszed valamire, azzal *fehérére válsz.*” Ugyanakkor az is világossá válik, hogy a személyes identitás kialakítása érdekében nem kerülheti el sem a döntés meghozatalát, sem annak nagyon is valószínű következményeit.

Ahogy Alexie-től megszokhattuk, az indiánok enyhén szólva sincsenek szobortalapzatra állítva, ahogy amúgy senki sem, s különösen egy fehér és amúgy indiánrajongó látogató alakja árul el sokat arról, milyen is lehet indián szemszögből a rajongás tárgyának lenni. „Jeszus isten, megint egy műgyűjtő! Az ilyenektől úgy érzi magát az ember, mint a gombostűvel át-szurkált lepkék a gyűjteményben. Körbenéztem. Az unokatestvéreim úgy vergődtek a fájdalomtól, mint a szíven szúrt lepkék.”

A könyvet Ellen Forney szellemes képanyaga kíséri, ráadásul az a mód, hogy a szövegek között beragasztott füzetlapokon jelennek meg a rajzok,

még jobban kiemeli és erősíti a kötet naplószerűségét és -jellegét. A regény nem csupán a kamaszkort nagyban meghatározó családi és iskolai nehézségekről számol be, mellesleg kitűnő humorral és igen oldottan, de a szpokén indián közösség életkörülményeinek állapotrajzát is nyújtja, ezeken 16 felül pedig felveti a közösséghez való tartozás, a hagyományok, valamint a szükségszerű változás és változtatás kérdését is. Érdeemes kiemelni az önéletrajzi elemeket sem nélkülöző munka finom gúny színezte szellemességét, mely leginkább az elbeszélő önróniájából ered. A *Junior*. *Egy indián naplója* című kötet fő érdemét azonban vélhetőleg az indiánságról kialakított nagyban elavult kép kritikus felülírásában lehet megjelölni. Márpedig az elavult képek és téves eszmék eloszlata nemcsak hasznos, de szükséges is. (*Európa, Bp. 2009 – Holbok Zoltán ford.*)

